

EESTI ELANIKE HOIAKUD POLIITILISE INTEGRATSIOONIGA SEOSSES

RAIVO VETIK

Eesti riigi integratsioonipoliitika dokumentides väljendatud arusaamade kohaselt on ühiskonnas domineerivate poliitiliste hoiakute avatumaks ning tolerantsemaks muutumine eduka integratsiooni võtmeküsimusi. Kuivõrd integratsioon on kahepoolne protsess, siis peab ka hoiakute muutumine olema vastastikune. Eesti ühiskonna integratsiooniprogrammis eeldatakse, et mitte-eestlaste hulgas levinud võõristav ja passiivne hoiak peab integratsiooni tulemusel asenduma arusaamaga, et iga inimese võimalused Eesti ühiskonnas sõltuvad eelkõige temast endast. Mitte-eestlased peaksid tundma end Eesti ühiskonna liikmetena ja tajuma ka oma vastutust Eesti riigi hea käekäigu eest. Eestlaste puhul peaks tõrjuv hoiak etniliste vähemuste suhtes asenduma mitmekultuurilise ühiskonnamudeli tunnustamisega, s.t., suhtumine “mitte-eestlased kui probleem” peaks asenduma hoiakuga “mitte-eestlased kui arengupotentsiaal ning osalejad Eesti edendamisel.”

Alljärgnevas analüüsitakse Eesti elanike poliitilisi hoiakuid nii sise- kui ka välisprobleemide lõikes. Sisepoliitikas keskendutakse kodakondsuse omamise/mitteomamisega seotud hoiakutele ja poliitikast osavõtule, välispoliitiliste hoiakute puhul uuritakse mitte-eestlaste valitsemiskorra hinnanguid võrdlevalt Eestis ja Venemaal ning eestlaste ja mitte-eestlaste suhtumist NATO-sse ja Venemaasse.

1. Hoiakud seoses EV kodakondsuse omamise/mitteomamise ja poliitikast osavõtuga

Sotsioloogilised uuringud näitavad, et inimeste hoiakud poliitilise integratsiooni suhtes on 1990ndate aastate jooksul teinud läbi olulise arengu. Kui iseseisvusperioodi alguses olid mitte-eestlased oma õigusliku staatuse suhtes pigem äraootaval seisukohal, siis praeguseks on integratsiooni monitooringu andmetel nende subjektiivne valmisolek õiguslik-poliitiliseks integratsiooniks Eesti ühiskonda küllaltki kõrge. Küsimusele, “millistel põhjustel on Teile isiklikult oluline omada/omandada Eesti kodakondsus?”, oli olulisemate vastuste pingerida järgmine: soov saada kindlustunne Eestis elamiseks (86%), soov määratleda oma õiguslik seisund Eestis (83%), võimalus kergemini tööd saada (77%), soov kindlustada oma lastele parem tulevik Eestis (70%), võimalus parandada oma majanduslikku olukorda (58%), võimalus saavutada edu poliitilises ja ühiskondlikus elus (16%). Tervikuna on tulemused esitatud joonisel 1.

Joonis 1. Millistel põhjustel on Teile isiklikult oluline omada/omandada Eesti kodakondsus?

Et tunda end osana Eesti riigist	See kindlasti Ka see	18 50
Soov määratleda oma Õiguslik staatus Eesti riigis	See kindlasti Ka see	45 38
Võimalus kergemini Tööd saada	See kindlasti Ka see	41 37
Soov kindlustada oma lastele parem tulevik Eestis	See kindlasti Ka see	35 34
Soov saada kindlus- tunne Eestis elamiseks	See kindlasti Ka see	53 33
Võimalus kergemini välismaale reisida	See kindlasti Ka see	22 31
Soov saada valimis- õigus Riigikogu valimistel	See kindlasti Ka see	11 27
Soov saada valimis- õigus kohalikel valimistel	See kindlasti Ka see	11 29
Võimalus saavutada edu poliitilises ja ühiskond- likus tegevuses	See kindlasti Ka see	7 10
Võimalus parandada oma majanduslikku olukorda	See kindlasti Ka see	19 39
Võimalus saada paremat haridust oma lastele	See kindlasti Ka see	24 33
Võimalus saada tööd riigiasutuses	See kindlasti Ka see	12 33
Võimalus teenida aega sõjaväes	See kindlasti Ka see	5 3

Saadud tulemuste alusel võib öelda, et kodakondsuse omamist peavad muulased tähtsaks nii psühholoogilistel kui ka majanduslikel ja muudel pragmaatilistel põhjustel. Oluliselt vähem tähtis on nende jaoks võimalus aktiivselt osa võtta ühiskonna poliitilisest elust. Analüüs näitab, et muulaste eelistusi mõjutab oluliselt nende haridustase – kõrghariduse omajad tähtsustavad võrreldes teistega märkimisväärselt enam võimalust määratleda oma õiguslik staatus Eesti riigis, reisida välismaale, saada riigikogu valimistel valimisõigus, saavutada edu poliitilises ja ühiskondlikus elus ning saada tööd riigiasutuses. Vanus osutus oluliseks faktoriks järgmiste tunnuste puhul: võimalus kergemini välismaale reisida, kergemini tööd saada ning kindlustada oma lastele parem tulevik Eestis. Mida noorem vastaja, seda enam nimetatud võimalusi tähtsustatakse. Kodakondsuse omamine suurendab oluliselt seda, kui võrd inimene tunneb end osana Eesti riigist. Samuti tähtsustavad kodakondsuse omajad mitte-kodanikest rohkem võimalust saavutada edu poliitilises ja ühiskondlikus elus ja võimalust reisida välismaale. Kodakondsuseta inimeste jaoks on kodakondsuse omamise/omandamisega seoses kodanikega võrreldes oluliselt tähtsam võimalus kergemini tööd saada ning saavutada kindlustunne Eestis elamiseks.

Mitte-eestlaste kui tervikgrupi suhteliselt vähest huvi poliitikast osavõtu vastu kinnitab ka järgmine joonis.

Joonis 2. Mis kirjeldab Teie soovi osaleda poliitikas?

	Minu arvamus pääseks rohkem mõjule	Olen rahul praeguse osalusega poliitikas	Poliitikas saavad hakkama minust targemad	Lihtinimesel ei ole mingit mõtet oma arvamust avaldada	Ei tegele, sest poliitika on ebaaus	Poliitilised küsimused ei huvita
Eestlane, Eesti kodanik	15	14	25	18	14	10
Mitte-eestlane, Eesti kodanik	12	12	17	15	21	17
Kodakondsuseta isik	9	4	18	22	18	24
Venemaa kodanik	15	6	17	23	16	21

Eestlased on mitte-eestlastega võrreldes rohkem rahul oma praeguse osalusega poliitikas ning enam huvitatud sellest, et nende arvamus pääseks rohkem mõjule. Sama võib öelda kodanike (nii eestlased kui ka mitte-eestlased) ja mitte-kodanike võrdluses. Mitte-eestlaste ja mitte-kodanike hulgas on aga tunduvalt rohkem neid, keda poliitilised küsimused ei huvita ning kes peavad poliitikat ebaausaks mänguks.

Peamised põhjused, miks kodakondsust mitteomavatel isikutel ei ole veel Eesti kodakondsust, on monitooringu andmetel järgmised: ei suuda Eesti keelt ära õppida (67%), kodakondsuseksami nõuded on alandavad (63%), lihtsam reisida Venemaale ja SRÜ riikidesse (46%). Positiivne on see, et põhjus, mis oli sõnastatud 'Eesti on selleks liiga väike riik, et tema kodakondsus omaks maailmas väärtust' jäi nimetatud pingereas kõige viimasele kohale.

Joonis 3. Millistel põhjustel ei ole Teie isiklikult veel omandanud Eesti kodakondsust?

Ei tunne end Eestisse kuuluvat	See kindlasti	4
	Ka see	9
Soov vältida teenistust Eesti sõjaväes	See kindlasti	1
	Ka see	7
Ei suuda Eesti keelt ära õppida	See kindlasti	34
	Ka see	33
Kodakondsuseksami nõuded on alandavad	See kindlasti	23
	Ka see	40
Nii on lihtsam reisida Venemaale ja SRÜ-sse	See kindlasti	15
	Ka see	31
Sellest oleks vähe kasu mulle ja meie perele	See kindlasti	7
	Ka see	19
Olen juba teise riigi kodanik	See kindlasti	19
	Ka see	15
Ei ole huvitatud valimistest ega poliitikast	See kindlasti	6
	Ka see	25
Eesti on liiga väike riik, et tema kodakondsus omaks maailmas väärtust	See kindlasti	4
	Ka see	12
Kodakondsuse puudumine ei takista Eestis elamist	See kindlasti	12
	Ka see	39

Huvitav on märkida, et kõrgharidusega respondendid väitsid teistega võrreldes tunduvalt sagedamini, et kodakondsuse mitteomamise üheks põhjuseks on soov lihtsamalt reisida Venemaale. Samuti on just kõrgharidusega respondentide puhul sagedamini põhjuseks see, et nad on juba teise riigi kodanikud. Ka vanuse tunnus osutus küllalt oluliseks. Vanemad inimesed väitsid tunduvalt sagedamini, et kodakondsuse puudumise põhjuseks on võimetus eesti keelt ära õppida, teise riigi kodanikuks olek ning soov lihtsamalt reisida Venemaale. Väga oluline tulemus on aga see, et nooremad vastajad väitsid tunduvalt harvemini, et kodakondsuse puudumise põhjuseks on see, et eksaminõuded on alandavad.

Ka enamik eestlastest soovivad, et Eesti kodanike hulk mitte-eestlaste seas peaks suurenema. Monitooringu andmetel on sellele vastu vaid 2% etnilistest eestlastest.

Olulisi järeldusi sellega seoses võib teha küsimuse 'Kes peaksid Teie arvates olema Eesti kodanikud ning kellel peaks olema õigus hääletada Riigikogu valimistel' analüüsi põhjal. Nimelt selgub, et nii enamus eestlastest kui ka mitte-eestlastest eelistab väljapakutud valikute skaalal (1. ainult need, kelle pereliikmed oli Eesti kodanikud enne 1940. aastat; 2. kõik, kes

on sündinud Eestis; 3. kõik, kes on elanud Eestis vähemalt 10 aastat; 4. kõik, kes elasid Eestis taasiseseisvumise ajal; 5. igal NSVL kodanikul, kes praegu elab Eestis) kolme keskmist võimalust. Analüüs näitab, et nii eestlaste kui ka mitte-eestlaste seas on skaala äärmusvariantide pooldajad umbes neljandik. See viitab, et Eesti elanikkonna hoiakutes kodakondsuse osas on 1990ndate aastate teisel poolel toimunud teatud lähenemine ning et tolerantsem osa ühelt ja teiselt poolt on suhteliselt lähedastel positsioonidel, eitades nii liigset suletust kui ka kodakondsuse null-varianti.

Vastavalt Eesti Vabariigi seadustele on kodakondsuse saamise eelduseks eesti keele oskus, kusjuures enamiku eestlaste jaoks on muulaste eesti keele oskus mitte lihtsalt instrumentaalne võime, mis aitab elus paremini läbi lüüa, vaid ka eksistentsiaalne kategooria, mis näitab inimese põhihoiakut Eesti riikluse suhtes. Integratsiooni monitooringus küsiti, mida tooks kaasa Eesti kodakondsuse andmine ilma eesti keele eksamita ning vastused sellele illustreerivad öeldut kujukalt. Kuuskümmend protsenti eestlastest leidis, et see on ohuks eesti rahvuse püsimisele, 68% pidas seda ohuks eesti keele püsimisele ning umbes pooled pidasid seda ohuks ka Eesti riigi püsimisele. Eestlased on riigiidentiteeti läbi ajaloo sidunud just keelega ning ei soovi sellest loobuda ka tulevikus.

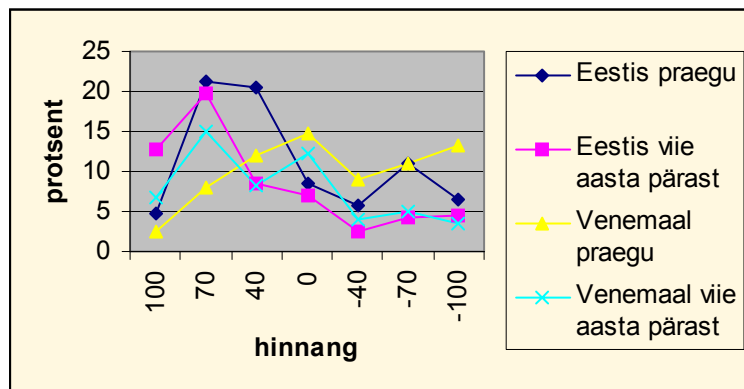
Järeldus öeldust poliitika kujundajate jaoks on, et enamiku eestlaste jaoks kujutab integratsioon endast küll sisemiselt liigendatud, kuid oma olemuselt siiski terviklikku nähtust, mille elemente ei saa teineteisest järgalt isoleerida. Riikliku integratsioonipoliitika rõhuasetus keelelisele integratsioonile kui teiste integratsioonivormide alusele vastab ühiskonnas domineerivale arusaamale, mille kohaselt poliitiline integratsioon ja keeleintegratsioon eeldavad ja tingivad teineteist.

Vaatamata eesti keele rolli rõhutamisele võib väita, et ka eestlaste puhul on olemas eeldused multikultuurilise Eesti idee omakvõtuks. Kaheksakümmend kuus protsenti eestlastest leiavad, et isegi väga erinevad rahvused võivad samas riigis elades väga hästi läbi saada ja koostööd teha ning umbes kolm neljandikku leiavad, et erinevad keeled ja kultuurid teevad ühiskonna huvitavamaks ning rikkamaks. Kultuuride erinevust nähakse ka pragmaatilisest aspektist kui otsesest kasu toovat – enamus eestlaste arvates aitab erinevate rahvuste olemasolu Eestis kaasa kvalifitseeritud tööjõu hulga suurendamisele, Ida-Lääne vaheliste ärisidemete arengule, Eesti-Vene suhete parandamisele ning Eesti rahvaarvu püsivusele ja kasvule. Monitooringu andmete kohaselt on ainult väike osa eestlastest (10%) otseselt vastu multikultuurilise ühiskonna kujunemisele Eestis. Analüüs näitab, et tegemist on eelkõige vanemate inimestega. Tervikuna viitavad saadud tulemused, et integratsiooni programmis sõnastatud nn. 'Eesti versioon mitmekultuurilisest ühiskonnast' on mitte ainult programmi koostamises osalenud poliitikute või ekspertide soov, vaid vastab ka Eesti elanike enamuse arusaamale integratsioonist.

2. Valitsemiskorra hinnangud ja välispoliitilised hoiakud

Poliitilise integratsiooni perspektiivide seisukohalt annab huvitavat informatsiooni monitooringus sisalduvate valitsemiskorra hinnangute analüüs, mis näitab, et mitte ainult eestlased, vaid ka mitte-eestlased hindavad Eesti valitsemiskorda nii praegu kui viie aasta pärast oluliselt kõrgemalt võrreldes Venemaa valitsemiskorraga. See viitab, et eeldused nende poliitilise lojaalsuse süvenemiseks Eesti riigi suhtes on soodsad. Järgnev joonis peegeldab mitte-eestlaste hinnanguid.

Joonis 4. Kuidas Te hindate valitsemiskorda ...?

Samas on poliitilise integratsiooni arenguperspektiivi seisukohalt oluline viidata ka mitmete eestlaste ja mitte-eestlaste hoiakute märkimisväärsele erinevusele. Näiteks on olulisi erinevusi eestlaste ja mitte-eestlaste suhtumises mitmetesse välisriikidesse ja organisatsioonidesse, eelkõige NATO-sse ning Venemaasse, aga samuti Euroopa Liitu. Kui umbes pooled eestlastest pooldavad monitooringu andmetel Eesti ühinemist Euroopa Liiduga kas tugevalt või mingil määral, siis mitte-eestlaste toetus sellele ulatub umbes kahele kolmandikule. NATO-ga ühinemise osas on hoiakud aga vastupidised ja oluliselt polaarsemad: eestlaste puhul peab seda kasulikuks 69% vastanutest, mitte-eestlaste puhul aga vaid 18%. Sama erinev on hoiak Venemaa suhtes - kui enamiku eestlaste arvates lähtub praeguselt Venemaal ohtu nii Eesti iseseisvusele (56%), majanduslikule arengule (62%) kui ka mitte-eestlaste integratsioonile Eesti ühiskonda (39%), siis mitte-eestlaste puhul taolisi ohte üldiselt ei nähta (vastavad näitajad on 8%, 21% ja 9%).

Joonis 5. Kuivõrd kasulik võiks olla Eestile ühinemine NATO-ga?

	Eestlased	Mitte-eestlased
Väga kasulik	21	2
Mingil määral kasulik	48	16
Mitte eriti kasulik	10	27
Üldse mitte kasulik	6	38
Raske öelda	14	18

Joonis 6. Kas Teie arvates lähtub praegu Venemaalt ohtu ...?

		Eestlased	Mitte-eestlased
Eesti iseseisvusele	Suurel määral	11	0,4
	Teataval määral	44	8
	Üsna vähe	31	25
	Ei ole üldse ohtu	9	64
	Raske öelda	4	2
Eesti majanduslikule arengule	Suurel määral	13	3
	Teataval määral	48	18
	Üsna vähe	27	25
	Ei ole üldse ohtu	7	51
	Raske öelda	4	3
Mitte-eestlaste integratsioonile Eesti ühiskonda	Suurel määral	7	1
	Teataval määral	31	8
	Üsna vähe	33	23
	Ei ole üldse ohtu	14	64
	Raske öelda	14	4

Kirjeldatud Venemaa- ja NATO-hoiakute erinevus viitab jätkuvale lõhele eestlaste ja mitte-eestlaste eneseteadvuses ning on seepärast põhimõttelise tähendusega ka Eesti sisepoliitikale. Ilmselt on see vastastikuse usaldamatuse üheks peamiseks põhjuseks Eesti ühiskonnas. Usaldamatuse sisepoliitiliseks peegelduseks on aga fakt, et Eestit peab mitte-eestlaste tegelikuks kodumaaks 84% küsitatud mitte-eestlastest ja ainult 44% eestlastest. Samasse kategooriasse kuulub tulemus, mille kohaselt peavad mitte-eestlasi Eesti riigile lojaalseks 79% neist endist ja ainult 36% eestlastest. Toodud numbrid peegeldavad ühelt poolt mitte-eestlaste suhteliselt kõrget subjektiivset valmisolekut poliitiliseks integratsiooniks, kuid teiselt poolt eestlaste säilinud hirme mitte-eestlaste võimaliku ebalojaalsusega seoses. Eespool toodud positiivsete hoiakute taustal võib väita, et paljudel eestlastel on tegemist hoiakute konfliktiga - emotsionaalselt ollakse veel väga tugevalt kinni oma minevikus ja sellest tulenevas hirmus, kuid pragmaatiliselt vaadatakse pigem tulevikku ning ollakse vägagi tolerantsed.

Toodud välispoliitiliste hoiakute analüüs viitab, et Eesti ühiskonnas toimuv poliitiline integratsioon on mitte ainult kahepoolne, vaid tegelikult kolmepoolne protsess. See eeldab lisaks mitte-eestlaste suuremale aktiivsusele ühiskonna asjades osalemisel ja eestlaste psühholoogiliste barjääride ületamisele suhtumises mitte-eestlastesse ka Eesti ja Venemaa riiklike suhete paranemist. Viimane mõjutab paratamatult esimest kahte protsessi ja sellela on raske eeldada nende edukust.

3. Kokkuvõte

Tervikuna viitab monitooringu tulemuste analüüs, et ühiskonna poliitiline integratsioon on paratamatult aastakümneid kestev keeruline ja vastuoluline protsess. Tegelik etniliste barjääride murdmine ning sallivuse kujunemine saab toimuda vaid olukorras, kus kõik osapooled tunnevad end turvaliselt. Eestlaste jaoks tähendab see eelkõige kindlust eesti keele ja kultuuri säilimiseks ja arenguks, mis on eelduseks tolerantsemale ja avatumale suhtumisele teistesse gruppidesse. Mitte-eestlaste jaoks tähendab see kindlust, et Eesti riigi poliitika pole suunatud nende väljatõrjumisele või assimileerimisele, mis on aluseks nende aktiivsemale kaasalöömisele Eesti ühiskonna asjades. Mõlema protsessi oluliseks mõjutajaks on Eesti ja Venemaa kui riikide suhted, mis senini on kahe grupi vastastikust läbisaamist selgelt pärssinud.

Optimismi integratsiooniprotsessi tulevikuarengu suhtes sisendab aga asjaolu, et paljude näitajate puhul on olemas märkimisväärne põlvkondlik erinevus vastajate vahel, kusjuures nooremad on reeglina tolerantsemad - neis on vähem vastastikuseid hirne, nad on avatumad rahvuspiire ületavaks kommunikatsiooniks ning optimistlikumad nii iseenda kui ka Eesti riigi tuleviku suhtes.